

Smaastykker.

3.

Er Christian IV død i Taarnkammeret paa Rosenborg?

Af H. C. Bering Liisberg.

Om Christian IV's sidste Dage, særlig om hans sidste Timer og om hans Død, har man udførlige Beretninger af Lægen Otto Sperling¹⁾ og Præsten Hr. Laurids Jacobsen Hindsholm²⁾. De stemme bægge overens med adskillige kortere Optegnelser deri, at Kongen døde paa Rosenborg; en enkelt³⁾ har den yderligere Tilføjelse, at han døde i „Vintergemak“ d. v. s. i Stueetagen⁴⁾.

Ved et lykkeligt Tilfælde ere de 4 første Værelser i Stuen blevne bevarede væsentlig uforandrede fra Christian IV's Tid. Af disse paapeges det ene, det nordlige Taarnværelse ved Siden af den saakaldte Audienssal, som hans Sovekammer og Dødsværelse. Denne Tradition er bleven godkendt af forskellige Fagmænd; forskellige Data, hedder det et Sted¹⁾, „tyde

¹⁾ S. Birket Smith: Dr. med. Otto Sperlings Selvbiografi, Kbhvn. 1885, pag. 128 fg.

²⁾ Dr. L. J. Hindsholm's Dagbog, Kbhvn. 1779, pag. 22 fg. samt Ligprækenen.

³⁾ Uddrag af Hans Rostgaard's Tegnebog, Danske Magazin III, 1, 257.

⁴⁾ At Vinterstuen (den danske Betegnelse bruges i Flæng med den tyske) ikke betegner en enkelt Stue men Stuerne i nederste Etage, fremgaar af flere Forhold. Vi bruge endnu ligeledes: Stuen for Stueetagen.

⁵⁾ Danske Samlinger, 2. R., VI, pag. 9.

paa Rigtigheden af Traditionen om, at Christian IV er død i Taarnkammeret i Stueetagen ved Audienssalen“, i en Mængde Kataloger paa dansk, tysk, fransk og engelsk fra 1884 til Dato udtales det kort, at Christian IV døde i dette Værelse; andet Steds siges det endnu mere afgørende¹⁾: „Sengkammeret, der maledes 1616, er uden Tvivl det nordlige Taarnværelse, om hvilket man med Vished ved, at det i al Fald senere tjente Kongen til Soveværelse.“

Efter saa positive Udtalelser er det naturligt, at man foreløbig, saa længe ingen Oplysninger i modsat Retning foreligge, gaar ind paa Traditionen, selv om man ikke ret er i Stand til at lade sine personlige Tvivl fare. Thi der er al Aarsag til at tvivle om Traditionens Rigtighed. Allerede Værelsets ringe Størrelse maa forbyde, naar man tænker paa de mange Mennesker, som vare til Stede i Kongens Dødsstund²⁾. Stuen maaler $5\frac{3}{4}$ Alen paa den ene og $7\frac{3}{4}$ paa den anden Led; men naar Sengen anbringes, saaledes som Traditionen anviser det, midt paa Gulvet, bliver der kun en smal Gang paa knap 2 Alens Brede rundt om mellem Sengen og Væggen. Sengens Plads skal nemlig bestemmes af Inddelingen i Loftet; dette viser de for Christian IV saa ejendommelige drejede „Tapper“, i Midten findes et aflangt, firkantet Maleri, 4 Al. 3" \times 2 Al., i hvis svære Ramme der er anbragt 4 udskaarne Løvehoveder med store Ringe i Gabene. Disse Løvehoveder sidde vel at mærke ikke i Hjørnerne, men midt paa Længde- og Bredesiden, hvad der vilde være mindre naturligt, hvis de virkelig, som Traditionen beretter, skulde bære en Sengehimmel, en Karm, hvorfra Omhængene hang ned om den underneden staaende Seng.

Denne maa altsaa have haft en til Rammen i Loftet svarende Form og Størrelse. Mindre kan den i al Fald ikke have været, snarere større, da Omhængene i modsat Fald ganske vilde miste Karakteren af et lukkende og varierende Telt, hvilket dog var Hensigten med dem, og i Stedet for

¹⁾ Friis: Saml. t. dansk Bygnings- og Kunsthistorie, pag. 30.

²⁾ Præsten L. J. Hindsholm's Dagbog, pag. 23 - 24.

have aabnet sig opefter som en vid Tragt. Men en Seng paa 2 Alens Brede og over 4 Alens Længde! Renaissancetidens Senge vare korte og brede, saa der er vel intet at indvende mod Bredden, men en Seng paa 4 Alen 3" s Længde, til et Menneske paa almindelig Højde, tør sikkert betragtes som en Urimelighed.

Det er forøvrigt først Traditionen i dens seneste Form, der lader Christian IV dø i en Seng¹⁾. Den kgl. Fuldmægtig ved Rosenborg, Fr. Stouenberg, udgav i 1828 en tysk Beskrivelse af Samlingen²⁾, og her møde vi for første Gang (pag. 44) Betegnelsen Christian IV's Sovekammer, hvor han døde. „Am Tüfelwerke mehrere Portraits, als das der Christine Munk u. a.³⁾. In der Decke, die mit Plafond geziert ist, sind Ringe angebracht, in welchen des Königs Hängematte befestigt gewesen.“ Denne Opfindelse gaar stik imod Sperlings Udsagn⁴⁾, at Kongen „satte sig ned foran paa Sengen“, efter at man havde hjulpet ham lidt op at staa, altsaa paa Sengekanten, og den tyder mere paa levende Indbildningskraft end paa kritisk Sans. I sin Iver for at faa Sømandskongen anbragt paa en for ham passende Maade dømmer Stouenberg ham til fuldstændig Krumslutning; thi den Mand, der skulde have sit Leje i en Køje, anbragt med kun lidt over 4 Alens Spændvidde mellem Ringene — der vilde iøvrigt kun behøves 2 og ikke 4 — vilde befinde sig omtrent i samme Stilling som en Soldat i denne Straf. For at et Menneske kan finde ordentlig Hvile i en Hængekøje, der anbringes i almindelig Højde under et Skibsdæk, maa den have en Spændvidde af mindst 5½—6 Alen, og mindre har ingen Matros i

¹⁾ Carl Andersen: Rosenborg, Kbhvn. 1857, og senere Kataloger.

²⁾ Merkwürdigkeiten des Königl. Schlosses Rosenburg.

³⁾ Denne ubevislige og urimelige Paastand er hos Friis (Samlinger pag. 58) udvidet til, at Billederne i Fodpanelet skulle forestille Kirsten Madsdatter, Karen Andersdatter, Vibeke Kruse og Kirstine Munk. Af Billederne ere en Del bestemt Portrætter, saavel mandlige som kvindelige, men hvem de forestille, maa foreløbig staa hen. Andre ere tydeligt Allegorier.

⁴⁾ Sperlings Selvbiografi, pag. 132.

vore Orlogsskibe¹⁾. En Hængekøje anbragt i Loftet af et Rum med samme Højde som det saakaldte Sovekammer er ligefrem en Umulighed.

Ret beset ere Løvehovederne med Ringene — der tilmed kun ere af Træ og lige saa lidt i Stand til at bære en Sengehimmel med tunge Gardiner om som en Hængekøje med et Menneske i — en Dekoration i Loftet, der passer fortræffeligt til de drejede „Tapper“ udenom. 4 ganske lignende Løvehoveder findes *vis à vis* i Gesimsen, men uden Ringe, hvilket er meget naturligt, da disse ikke vilde gøre sig gældende lige op ad Væggen. Ganske det samme Motiv, Løvehovedet med Ringen, findes udhugget paa Kaminen i den saakaldte Audienssal og malet som Loftsdekoration paa et Loft fra Christian IV's Tid paa 1ste Sal.

Det er utvivlsomt Ideen med Hængekøjen i Ringene, der har forledet Stouenbergs til at vrage den gode, gamle Betegnelse for Værelset: Dronningens Kabinet eller Kabinettet ved Dronningens Gemak og paa egen Risiko og Regning om-døbe det til Christian IV's Sovekammer²⁾. Lige saa lidt som de praktiske Forhold — som paavist — tale for en Sengs eller en Køjes Anbringelse paa den af „Traditionen“ angivne Maade, og dermed for Værelsets Benyttelse som Sovekammer, lige saa lidt finder man i det i Dsk. Saml. 2. R., VI, pag. 9 eller hos Friis i Samlinger til dansk Bygnings- og Kunst-historie Anførte nogen Støtte for „Traditionens“ Rigtighed. Sidstnævnte Forfatter, der med Vished ved³⁾, at Stuen senere (altsaa mellem 1616 og 1648) har været benyttet som Sove-

¹⁾ Der kunde indvendes, at der med Hængekøje var ment en saakaldet „engelsk Køje“, en firkantet, aflang Sejldugskøje; men en saadan maa nødvendigvis ophænges i Bolte eller Ringe lodret over Hjørnerne.

²⁾ Det bør dog her bemærkes, at denne Betegnelse og andre af samme Art (f. Ex. „Audienssalen“) kun synes at være trængt igennem i Inventarprotokollen af 1830. I den fra 1839 er den ikke længere i Brug, men kommer frem i Stouenbergs og senere i Carl Andersens Kataloger og gaar derfra videre.

³⁾ Anførte Sted pag. 30.

kammer, har sikkert bygget sin Vished paa et urigtigt Citat¹⁾ af Inventarieprotokollen af 1731, pag. 351: „Ved Christian IV's Sovekammer var anbragt en Tridsestol* o. s. v.; der staar imidlertid intet som helst om Christian IV's Sovekammer, men derimod: „Ved dito Kabinet (?: ved Dronningens Kabinet) en Maskinstol med sit Tilbehør at fare op og ned med*, hvorved altsaa kun leveres Bevis for, at man ikke i 1731 — lige saa lidt som i Inventarieprotokollen af 1824 — kendte noget til Betegnelsen: Christian IV's Sovekammer.

De andre anførte Data²⁾, der skulde tyde paa Rigtigheden af Traditionen, indeholde i Virkeligheden intet til Støtte for den. At Christian IV's Sengs Tilbehør (Tæpper, Pudevaar, Sengeomhæng etc.) senere opbevarede en Tid i Audienssalen, er dog ikke noget Bevis for, at Sengen, som han døde i, stod i Stuen ved Siden af. Ogier's Beretning³⁾ fra 1634, at han saae en Vinde, med hvilken Kongen fra Sovekammeret (e cubiculo) kunde lade Vindebroen over Slotsgraven gaa op og i, staar næppe fuldstændig til troende; den faar i alle Tilfælde kun Værdi, naar man med Forfatteren af „Illustreret Vejledning i Rosenborg Slot“⁴⁾ antager, at Ogier har taget fejl af Vinden og „Maskinstolen“, Tridsestolen; unægtelig en grov Fejltagelse, da det, som interesserede ham, nemlig at Kongen paa lang Frastand kunde løfte og sænke en Klaphro, derved ganske tabtes af Sigte. Den omtalte Vinde havde sin Plads i den nuværende Audienssal⁵⁾, den Gang Kongens Forgemak, og det synes saaledes en simpel Fejlhuskning, naar Ogier anbringer den i Sovekammeret.

Det tør vel herefter betragtes som en Urimelighed at fastholde en Tradition, der først er kommen til Verden i 1828,

1) Anførte Sted pag. 116.

2) Dsk. Saml. ovenanførte Sted.

3) Caroli Ogerii Ephemerides, pag. 47.

4) Kbhvn. 1884, pag. 11.

5) Holch: Det kgl. Kunstkammer samt Rosenborgs Inventarium fra Højsalig Kong Christian V's Tid, pag. 125. Ogsaa Christian d. y. af Anhalt saae i 1624 denne Vinde i samme Stue, se hans Tagebuch. Leipzig 1858, pag. 95.

og som i Virkeligheden ikke har andet at støtte sig paa end et vildt Forsøg paa en Forklaring af Ringene i Loftet.

Et Dokument i Rigsarkivet giver imidlertid god Oplysning, ikke blot om hvor Christian IV's Sovekammer og vel dermed tillige hans Dødsværelse var, men tillige om en Del andre Ting af Interesse for Rosenborgs ældre Historie. Det er Regnskabet¹⁾ paa Maleren Willum Hornbolts Arbejde paa Rosenborg i 1647, og det lyder i Uddrag som følger:

21. Aug 1647. Udi Hs. Majestæts Sovekammer hos Hs. Majestæts Gemak, Dønnikeværket og overalt som Behov gjordes sort anstrøget derfor 2½ Rdl.

End udi Forstuen for Hs. Majestæts Gemak, Dønnikeværket med sort udfyldt og Væggene sort anstrøgne og nogle Vindueskarne med Oliefarve sort anstrøgne derfor 3½ Rdl.

Nok i Fru Vibekes²⁾ Kammer: Skorstenen, Væggene og Vindueskarmene neden omkring sort anstrøgne derfor 1½ Rdl.

End for Fru Vibekes Gemak, Forstuen, Væggene og Dørene sort anstrøgne derfor 1 Rdl.

Det fremgaar med Tydelighed af de lokale Forhold, at de her nævnte Værelser kun kunne findes i Stueetagen. Men her forekommer et Værelse, der saa langt tilbage, som Inventarierne række, benævnes „Deres Majestæters Sovekammer“, og som med Vished vides at have været benyttet som saadant i al Fald fra Christian V og ned til Christian VII. Det er det saakaldte „mørke Værelse“, der uden nogen paaviselig Grund i den nyere Tid er bleven kaldet Kristine Munks Sovekammer. Naar Stuen har været benyttet af Kongerne som Sovekammer i al Fald fra 1670—1801, er det dog naturligt at antage, at den i det foregaaende langt kortere Tidsrum har haft samme Bestemmelse — da den nemlig altid har været lige mørk og lige utjenlig til andet Brug — og ogsaa har tjent Christian IV som saadant. Og dette viser sig ved Prøve med ovenanførte Regnskab fuldstændig at holde Stik. Gaar man ud fra dette Rum, hvis Stukkaturloft er bevaret fra Christian IV's Tid, og som deler Stueetagen i to lige store og

¹⁾ Rigsark.: Afregninger W. 18 e.

²⁾ Fru Vibeke synes lige fra Bekendtskabet med Kongen at have haft sit Hovedopholdssted paa Rosenborg.

ens indrettede Halvdele, bliver i den nordlige Halvdel Værelset hos Sovekammeret (se Posten 21. Aug.) = „Hans Majestæts Gemak“ (nu Christian IV's Arbejdsværelse) og ved Siden af dette „Forstuen for Hans Majestæts Gemak“ (nu Audienssal)¹⁾. I den sydlige Halvdel kommer, ved Siden af Sovekammeret, Fru Vibekes Kammer (nu den marmorerede Sal) og Forstuen til den, den nuværende Christian V's Sal, der af en senere Tilpasningstradition har faaet Navnet „Rigsraadssalen“, i Lighed med Stouenbergs Christian IV's Sovekammer, Audienssalen og Havestuen. Endelig nævnes ogsaa i Regnskabet Gangen for Hs. Majestæts Gemak, Stengangen, der forbinder bægge Endesale, som overstrøgen med sort Farve.

Det er de 5 Hovedværelser og Gangen, der omtales her samlede paa samme Maade som i et tidligere Regnskab²⁾; Taarnværelserne nævnes ikke, men skulle dog medtages her, for paa et Sted at samle, hvad der vides om Værelserne i Stueetagen. Det sydlige er temmelig sikkert det i Christian IV's Tid benævnedes „forgylde Værelse“³⁾, som nu er ganske forandret, det nordlige — det saakaldte Sovekammer —, som har en isoleret Dobbeltkælder underneden, med egen Trappe til, og et særskilt Rum til Kostbarheder⁴⁾, synes at være det

¹⁾ For Værelset lige oven over paa Iste Sal har man endnu bevaret Navnet: Prinsessens Førgemak.

²⁾ Dresler van Smalkall faar 18de Aug. 1615 Betaling for Kalksniderarbejde i Stueetagen, „5 Gemakker og en Forgang“, se Friis Pag. 29.

³⁾ Dette synes at fremgaa af den Maade, hvorpaa Christian af Auhalt i sin Dagbog (pag. 95) omtaler det. Det store Værelse ved Siden kan ikke, som af Dr. Brock antaget — se Historiske Efterretn. om Rosenborg I, pag. 5 Note 5 —, være Audienssalen, da Portrætter ikke kunne anbringes her paa Grund af de faste Malerier i Væggene.

⁴⁾ Omtales i Holchs Inventar fra Christian V's Tid, pag. 125 „Næst ved Dronningens Gemak, der som man hides op i Stolen til de andre Gemakker, (findes) et Skab, som kaldes Sølvskabet, derudi findes“ o. s. v. Dr. Brock (Minderne om Søslaget paa Kolberger Heide, pag. 5) henflytter uden Grund dette Sølvskab til Audienssalen. Det findes endnu i god Behold paa sin gamle Plads „næst ved Dronningens Gemak“.

i 1617 malede „Skriverkammer“. Det tredje, vestlige, Taarnværelse endelig, den saakaldte Havestue, som ved en Gang paa Murens Tykkelse staar i Forbindelse med Sovekammeret, var uden Tvivl Badstuen. Ikke blot nævnes den i Reglen i Forbindelse med Sovekammeret, men en Del Ledninger og Metalrør, saa svære, at de maatte være beregnede paa Vandtryk, bleve ved Reparationen i 1885—86 fundne i Muren mellem disse to Værelser, visende ind mod dette Rum. Forholdene i Kælderen nedenunder synes tillige at tyde paa Apparater til Bortskaffelse af Vand. Christian V opholdt sig hyppig paa Rosenborg for at bruge Bade og har sikkert fundet Behag i sin Farfaders praktiske Arrangement med Badeværelset umiddelbart uden for Sovekammeret og med Gang (nu tilmuret) til den ved Siden af liggende og endnu eksisterende „Hemmelighed“. Badstuen havde endnu den Gang 3 Vinduer¹⁾, den var beklædt med fineste Tin og rummede to Badeindretninger med Rækværk udenom; Pillerne eller Søjlerne i dette vare af Tin med en Lerkerne i. I Begyndelsen af Frederik IV's Regering blev Tinnet brudt ned og Badekarrene forviste til Pulterkamrene i Kælderen²⁾. Værelsets nuværende Dekoration skyldes Frederik IV.

Der maatte være en særlig Anledning til, at de daglige Opholdsværelser i Stueetagen, Væggemalerier, ja selv hvide Lofter saaledes bleve malede sorte eller bedre: overstrøgne med Sort i Slutningen af August 1647. Er det for dristigt at antage, at det er en Genklang af tidligere Tiders „Dragning“ med sorte Tæpper som Tegn paa dyb Sorg? Og her var Sorg til Huse; i Juni Maaned samme Aar var den udvalgte Konge død, den 30te August foregik hans Bisættelse i Dresden, og faa Dage efter førtes Liget til København.

Omtrent 1½ Aar senere, da det nye Kongepar efter den første urolige Tid kunde tænke paa at komme lidt til Ro, fik Værelserne i Stueetagen paa Rosenborg nye Benævnelser. I den nordlige Halvdel — til Højre for Sovekammeret — fik

¹⁾ Endnu i Inventar af 1731 nævnes de 3 Vinduer; den nuværende Dør ud til Haven, der remplacerer det ene Vindue, er saaledes anbragt senere.

²⁾ Se Inventar af 1718.

de Navnene: Dronningens lakerede Gemak¹⁾ (Christian IV's Arbejdsværelse), Dronningens Gemak (den saakaldte Audienssal) og Dronningens Kabinet (saakaldte Sovekammer); i den sydlige Halvdel — til Venstre for Sovekammeret -- fik de ganske tilsvarende Navne: Kongens marmorerede Gemak (Marmor-Salen), Kongens Gemak (Christian V's Værelse) og Kongens Kabinet (Taarnværelset derved). Willum Hornbolts anførte Regnskab har for første Gang en af de nye Betegnelser; den forekommer i Udgiftsposterne over Afvaskningen m. m. af den i 1647 paasmurte sorte Farve.

14. Marts 1649. I Dronningens Gemak, Dønnikeværket hvidt gjort og Stykkerne „toen“ (d. v. s. Malerierne toede, afvaskede). Panelet, Skabene og Døre med Vinduer, altsammen med blank Fernis anstrøgen, og Skorstenen udbedret²⁾ derfor . . . 12 Rdl.

I Sengkamret³⁾ Loftet hvidt gjort, Panelerne, Dørene, Vindueskarne alt med blank Fernis anstrøgen, og Skorstenen udbedret derfor 8 Rdl.

Det trykte Inventar fra Christian V's Tid, som maa være optaget 1698—99⁴⁾ omtaler hverken i den mørke Stue eller andet Steds Kongens Seng, men kun dens Tilbehør af Puder, Tæpper, Omhæng m. m. Ligeledes tales her heller intet Steds om Christian IV's Seng⁵⁾, men kun om dens Tilbehør. Skulde

¹⁾ Et Minde om, at disse Værelser toges i Brug af Dronningen, findes endnu. I det lakerede Gemak er der anbragt 3 Malerier i Loftet; paa det midterste har Maleren, der ikke har udført de andre to, som en fin Kompliment givet Juno, der med sin Gemal paa Ørnen drager gennem Rummet, Dronning Sofie Analties let kendelige Træk.

²⁾ Dette er en saa tydelig Beskrivelse af den nuværende Audienssal, med dens Malerier i Væggene, Paneler og Skabe, som ønskes kan. Det nuværende malede Loft, der aldeles ikke passer til Stuens Karakter, stammer fra Christian V's Tid og dækker over det oprindelige Stukkaturloft, som forhaabentlig en Gang vil blive draget frem paa ny.

³⁾ Den mørke Stue brugtes saaledes ogsaa af Frederik III og Sofie Analtie som Sovekammer.

⁴⁾ 1698 er det yngste Aarstal i Inventariet (pag. 72), og ikke, som undertiden anført, 1697.

⁵⁾ I Rosenborg Inventarprotokol 1718 pag. 462 anføres bl. a. i et Pulterkammer „et gammelt Sengested at skrue sammen, har

Grunden ikke være den, at Sengestedet tidligere betragtedes som et fast, urørligt Stykke i Sovekammeret og vedblev at være det samme i de første 3—4 Slægtled? Datidens Senge vare saa solide, at der nok kunde gaa en halvhundrede Aars Slid paa dem og mere til. Først i Protokollen af 1718 nævnes pag. 367 Sengestedet i „deres Majestæters Sovekammer“. Det stod paa en „Brøge“ (Forhøjning) og var overtrukket med blaat Klæde. Foran det stod et forgyldt Gitter. Med Blyant er gjort den Tilføjelse: Alt gammelt. Er det Christian IV's Seng, som er bleven staaende saa længe? Tilføjelsen kunde tyde derpaa. Den fjernedes i 1759, medens dens „Tilbehør“, udi hvilket — ifølge Holch pag. 123 — Christian IV døde, først solgtes ved Auktion i 1786. Udtrykket: Christian IV's Sengs Tilbehør, udi hvilket han døde, er ikke ganske korrekt; thi Tilbehøret viser sig at bestaa af Sengeomhæng, Kapper, Frynser og Sengedække — Ting, som man dog ikke kan sige, at han døde i.

Det hænder af og til, nu ikke saa hyppigt som tidligere, at Personer — hvis Troværdighed er hævet over enhver Tvivl — have forsikret og villet beedige at have set Christian IV's Seng staaende paa dens Plads under de 4 skæbnesvangre Ringe i Taarnværelset. Det traf sig en Gang, at en nu afdød højtstaaende Officer fortalte dette under et Besøg paa Slottet og blev lidt stødt over min bestemte Modsigelse. Jeg fik Undsætning paa en Maade, som jeg ikke havde ventet, idet en tilstedeværende Dame med lige saa stor Bestemthed paastod at have set Christian IV's Hængekøje, hvor hendes Kontrapart vilde have set en Seng.

Naar en falsk Tradition i den Grad har slaaet Rod, at der melder sig Øjenvidner for at forsvare den, turde det være paa Tide at slaa en forsvarlig Pæl igennem den og mane den ned for stedse.

været Christian d. IV's*. Her gøres ikke den Tilføjelse, som ved „Tilbehøret“, at han døde i den, og da den tillige var til at skrue sammen, maa man vel snarest tænke sig den som en Rejseseng.